

STATI

O POLITICE TĚLA A HEGEMONII MĚŠŤANSKÉHO ŘÁDU¹

Jan Randák

On the Politics of the Body and the Hegemony of the Bourgeois Order

Abstract: Since the mid-19th century until the 1930s, the Czech physical education and the scout movements formed a platform for the propagation of a specific somatology and health science discourse connected with the issues of morality, national awareness and political views. They strived to create an integral Czech personality subject to the imperative of the bourgeois values and norms. The stress was on the set of rules, diligence, commitment to the benefit of the nation, moderation, temperance, and obedience, while laziness and conspicuous revelry were, in this context, condemned. Disobedience, immorality and improper use of powers were perceived as a real threat to the national community and later to the so-called First Czechoslovak Republic (1918–1938).

Hence, activities of both the physical education organisations and the Scout Movement, became a form of national defence against harmful influences. As a result of their effort to impact the society as a whole, these activities became a mobilization tool which promoted both physical and moral norms: the cultivation of the body became a moral duty for all members of the nation. The disapproval, based on political and generational reasons, towards the bourgeois morality hegemony and later, of the state paternalism (for instance by the non-organised scout-tramps), resulted in attempts to condemn all those who refused the social dictate and the state's control.

Key words: physical education – Scout Movement – Czech tramping – sexual education – bourgeois morality – hygiene – health – human body

Contact: PhDr. Jan Randák, Ph.D., Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, Česká republika; Randak.Jan@seznam.cz

Na počátku 30. let se objevil na stránkách časopisu *Junák* článek „K posledním událostem v trampingu“. Pisatel v něm deklaroval, že „[k] podstatě hnutí, které u nás dostalo nevhodný a naprosto zavádějící nevystižný název ‚tramping‘ [...] máme poměr kladný, uznávající a hlásající potřebu každého člověka osvěžit se a načerpat nových sil z přírody na vzduchu, na slunci a ve vodě“. Současně však autor co nejrozhodněji odmítal „jeho zneužívání k pohlavním a jiným výstřednostem v jakékoliv formě a kruhy kterýmikoliv“. Jako reprezentant výchovné organizace proto vítal vyhlášku zemského prezidenta Hugo Kubáta z 9. dubna 1931 proti výstředkům campingu a trampingu: „Je nejvyšší čas a v zájmu naší mládeže, aby byla vymaněna ze zhoubného opojení falešně chápané svobody a volnosti, k níž nedorostla mravně ani fyziologicky. Je trapná podivná na vysílené a vyžilé jinochy, vracející se z takového pochybného, osvěžení v pří-

rodě, ač soustavná, opravdu pokroková a každému přístupná výchova v přírodě dala by jim prožívati chvíle nejkrásnější a odnáseti si z přírody zocelení fyzické i mravní na prospěch celého dalšího života.“²

Kubátova vyhláška zakazovala při campingu a trampingu na veřejných či veřejně dostupných místech jakékoliv nepřistojné chování, jímž „se ruší neb ohrožuje veřejný pořádek, klid, bezpečnost, dobrý mrav nebo slušnost nebo se vzbuzuje veřejné pohoršení zejména: společné táboření osob různého pohlaví v přírodě i ve stanech, chatách a srubech – vyjímaje táboření rodinné –, pobíhání v nedostatečném úboru koupacím mimo obvod vykázaných koupališť, zpívání popěvek obsahu nemravného [...]“³ Co však vyjadřoval skautský odpor k neukázněnému trampingu? S jakou konstelací výchovy, fyzického a mravního zocelení a sexuálního života jsme připomenutím junáckého a Kubátova hlasu konfronto-

¹ Tato studie vznikla a vychází s podporou grantového projektu GAČR č. 16-15962S s názvem *Tramping v českých zemích v letech 1918 až 1989: subkultura v interakci se státem a společností* řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

² *K posledním událostem v trampingu*, Junák, skaut československý, 1930–1931, roč. 17, č. 8, s. 128. Podobně úsilí Dělnických tělovýchovných jednot (DTJ): „Skauting tudíž plně vyhovuje našim cílům; zato méně příznivě hledíme na tramping [zvýraznil JR], který svou nespoutaností a neukázněností neodpovídá našemu názoru na výchovu kolektiva. [...] Proto nemáme příčiny, proč bychom trampink podporovali, ale máme povinnost, abychom výstředkům trampingu čelili podporováním skautingu a vysvětlením, že je nutná kázeň a sebekázeň [...]. Dělnickou mládež budeme před trampinkem, jak se u nás jeví prakticky a časopisecky, chránit.“ Hanuš SEDLÁČEK-PROMYK, *Výchova mládeže*, Praha 1931, s. 74. Jiný sociálnědemokratický hlas: „Doporučujeme-li táboření pro jeho značný význam zdravotní a rekreační, zamítáme proti tomu trampink [zvýraznil JR] jako hnutí učící odporu k organizacím dělnictva a vedoucí k pohodlnému utíkání od odpovědnosti sociálního zápasu a k prázdňé sentimentalitě. Třídní boj vyžaduje obětavých a vědomostní vyzbrojených pracovníků, a ty možno vychovat pouze v organizovaném tábornictví jednotářském a nikoli v duševně pohodlném, bezobsažném trampingu.“ Josef MOULIS, *Výchova dospělých*, Praha 1932, s. 119.

³ Veřejně dostupné znění viz <http://www.trampsky-magazin.cz/blog/kubatuv-protitrampsky-zakon-109.html> [náhled 21. 8. 2016].

vání? Jedná se o projev měšťanské morálky, jak ji coby normu deklarovali právě i představitelé tělovýchovných a skautských organizací střežících vývoj české populace včetně preferované mládeže.

V procesu duševní i tělesné normalizace připadla významná role péči o tělesný prospěch a zdraví. Důvod je prostý – tělo je objektem i prostředkem politických snah. Je prostorem manifestace mocenských požadavků, společenských a kulturních norem. Může být důkazem akterovy sebeidentifikace se subkulturou, hnutím, životním stylem. Podoba těla podléhá společenským či skupinovým standardům. Proto jeho pojmání, zobrazování, rituály s ním spojené a významy jemu přisuzované mohou vypovídat mnohé o dobových trendech a preferencích. Vzorovým příkladem zmíněného je textová i vizuální (plakáty a fotografie zobrazující často spoře oděné svalnaté postavy cvičenců) sebe prezentace české tělocvičné jednoty Sokol reprezentující od 60. let 19. století silou, dynamikou či výdrží jednotlivých členů zdravé a výkonné kolektivní tělo národní.⁴

Cílem příspěvku je zohlednit charakteristické aspekty uvážování o lidském těle v průběhu 2. poloviny 19. století a v prvních desetiletích 20. věku, gradovat bude v meziválečné době. Sleduje tvorbu reprezentující ideové zázemí tělovýchovných a mládežnických organizací formulující výchovné nároky a ideály souznící s hodnotami dominantního měšťanského prostředí. Právě z něj totiž pocházela většina nositelů intelektuálních a kulturních impulsů sledované doby.⁵ Strategie dosažení zdravého a „správného“ života produkované těmito kruhy byly posléze adaptovány sociálnědemokratickými i komunistickými tělovýchovnými kruhy, které nedokázaly formulovat a prosadit vlastní radikálně odlišné představy popírající měšťanské vzory a trendy tělovýchovné,⁶ hygienické či obecně habituální.⁷

Text připomene vybrané souvislosti formulace morálních norem spojených s tělesností, jejichž prostřednictvím byla negována hnutí a tendence, jako třeba počínající tramping, jsoucí v čase svého formování v rozporu s měšťanskou mo-

rálkou, vymykající se dohledu a konkurující stávajícím tělovýchovným i mládežnickým organizacím. Genderový aspekt problematiky ponechávám nezpracován.

Hygiena, tělovýchova, zdraví

V knize *Zdravotnictví našich příbytků* deklaroval doktor Vladimír Preininger, že podaří-li se zmenšit počet chorob, zlepši se zdravotní stav lidu. „*Chce tedy hygiena míti zdravé, statné jednotlivce – a poněvadž se celek skládá z těchto, tedy i zdravý, statný celek!*“ Požadavek doplnil Nerudovými slovy o tom, že jedinci mají být z kamene, aby národ byl z kvádrů. Proč ale takové přání? Protože jen „*národ statný odolá přese síle nepřátel – statný i duševně i tělesně!*“ A panuje-li přesvědčení, „*že armáda je nejlepší ochranou zemí vlasti, lze říci na to: jen tehdy je armáda silná, když sestává ze zdravých vojínů. Ty lze ale vybrati pouze z lidu zdravého, jenž žije v dobrých zdravotních poměrech.*“⁸ Preiningerova slova z roku 1895 potvrdila důležitý fakt – zdraví a hygiena, ono kouzelné slůvko moderny,⁹ se staly politickým problémem.¹⁰

Nešlo o ojedinělý názor.¹¹ Preininger se vřadil do existující zdravo- a tělovědné tendence charakteristické pro středoevropské prostředí od pedagogicky a populačně smýšlejícího osvícenství.¹² Tak Vilém Kurz v roce 1874 v *Úvodu do tělocviku školského* odkázal čtenáře na *Gymnastiku pro mládež*, v níž roku 1793 německý pedagog, teoretik a praktik tělesné výchovy Johann Christoph Friedrich GutsMuths deklaroval, že tělesnému zdraví odpovídá veselost mysli, utuženosti těla mužný duch, síle a obratnosti duchapřítomnost a neohroženost, činnosti těla odpovídá aktivita duševní, souměrnému tělu krása duše, bystrosti smyslů důmysl.¹³

Potřebu starosti o zdraví akcentoval v polovině 19. století i lékař, spisovatel, publicista Filip Stanislav Kodým. Samotným názvem své knihy *Zdravověda čili nejlepší způsob, aby člověk svého života ve zdraví a veselosti užiti a k tomu dlouhého věku dosáhnouti mohl* přesvědčoval čtenáře o potřebě

⁴ O roli hromadných cvičení pro formování kolektivních identit a jejich genderových aspektech např. Jan RANDÁK – Denisa NEČASOVÁ, *Genderové aspekty konstrukce reálného a symbolického těla*, in: *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 29. ročníku symposia k problematice 19. století, Praha 2010, s. 139–148; Denisa NEČASOVÁ, „*Pažatý, stehnatý*“ muž – „*pažatá, stehnatá*“ žena? *Gender a tělocvičné aktivity druhé poloviny 19. století*, in: *Historik na Moravě*. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám, Brno 2009, s. 719–734. O hromadných cvičeních v kontextu pozdějších československých spartakiád Petr ROUBAL, *Československé spartakiády*, Praha 2016.

⁵ Jednalo se o celoevropskou tendenci. Ve vztahu k dějinám těla viz Maren LORENZ, *Leibhaftige Vergangenheit. Einführung in die Körpergeschichte*, Tübingen 2000, s. 139.

⁶ O principiální návaznosti proletářské tělovýchovy na původní měšťanské sokolství se mohli dočíst například čtenáři brněnské sociálnědemokratické *Rovnosti*: „*Tak jako se Fügner i Tyrš nestyděli učiti se od Turnvatera Jahna, tak možno i z tělovýchovných method jiných organisací a jich výsledků a ukázek hledati poučení a cest pro vývoj tělovýchovné práce k povznesení zdraví proletariátu. zůstává-li tato produševněna vědomím proletářské kulturní solidarity a jejich osvobozenských cílů sociálně-revolučních.*“ *Neděle vzpomínek a rozjímání*, *Rovnost*. List sociálních demokratů českých, roč. 40, 1924, č. 178, s. 2.

⁷ Když uvažoval Hanuš Sedláček-Promyk o způsobech výchovy mládeže DTJ, zařadil mezi ně aktivity spojované spíše s měšťanským prostředím. Kromě četby Aloise Jiráskova či legionářské literatury jmenoval i sledování uměleckých děl, třeba Mikoláše Alše, Václava Brožíka, návštěvu divadel a operních představení. H. SEDLÁČEK-PROMYK, *Výchova mládeže*, s. 65.

⁸ Vladimír PREININGER, *Zdravotnictví našich příbytků*, Praha 1895, s. 7–8; „*Zdraví jest jednou z podmínek štěstí a jednou z nehlavnějších podmínek výkonnosti ve všech oborech práce tělesné i duševní. Čím větší počet jednotlivců nějakého národa je nadán tělesnou a duševní zdatností, tím více vynikající místo může zaujmout v sdružení národů soudobých.*“ Břetislav FOUSTKA, *Slabí v lidské společnosti: Ideály humanitní a degenerace národů*, Praha 1904, s. 160.

⁹ Philipp SARASIN, *Reizbare Maschinen: Eine Geschichte des Körpers 1765–1914*, Frankfurt am Main 2001, s. 17.

¹⁰ Michael STOLBERG, *Der gesunde und saubere Körper*, in: Richard van DÜLMEN (ed.), *Erfindung des Menschen*, Wien 1998, s. 305. O záběru hygieny P. SARASIN, *Reizbare Maschinen*, s. 17.

¹¹ Podobně hlas DTJ: „*Zdraví, toť opora charakteru a duše člověka. Nemoc, nedostatky duši mládí a jasné chvíle života. Je pravda, že mnoho dítek je nemocno a jako takové vcházejí do školy. Mnohý mladý, šestiletý občanek přichází již z domova do školy zlomen, ztýrán špatným obydlím, hladem, neutěšenými poměry sociálními.*“ Josef SÝKORA, *Pro zdraví, krásu a ducha dítek*, Praha 1920, s. 5.

¹² Michel FOUCAULT, *Vůle k vědění*, Praha 1999, s. 32–33.

¹³ Vilém KURZ, *Úvod do tělocviku školského*, Praha 1874, s. 2.

péče o sebe.¹⁴ Například část o pohybování těla otevřel mottem: stojatá voda ráda hnije:¹⁵ „*Tělocvik, tělocvik! Toť jediná hráz proti změkčilosti a rozmařilosti [...]*“.¹⁶ Kodýmův postulát se možná míjí s původním obrozeneckým zájmem o kulturní výkony, odpovídá ovšem nárokům národních hnutí a států na jednotlivce, jak onu tendenci svázat aktéra s potřebami nadřazeného kolektivu dokládá sebepojetí zmíněné tělovýchovné jednoty Sokol.¹⁷

Rádce sokolský z roku 1897 kromě jiného připomněl, že tělocvik snižuje náchylnost k chorobám, prodlužuje a zkvalitňuje život.¹⁸ Navíc zohlednil národohospodářský aspekt tělovýchovy: „*národ z lidí silných a zdravých více práce vykoná, než národ slabochů a mrzáků, kteří mnohem dříve stávají se ku práci neschopnými, nehledě ani ku zvýšené úmrtnosti jejich*“.¹⁹ Síla nevyužitá k rozmnožení národních statků „*jest ztrátou pro bohatství národní [...]*“.¹⁹ Nešlo však jen o pracovní kapacitu českých těl. Tělocvičení mělo i umravňující poslání – sokolství pěstovalo vůli, vytrvalost, kolektivní soudržnost a svépomoc, (sebe)kázeň, neohroženost a rozhodnost. Přípravovalo „*nejen budoucí cvičence, zdravé muže, ale i jinochy rázné a poslušné, již ušli za svých nejmladších let nákaze mravní, zpustlosti a surovosti*“.²⁰ Česká osobnost, především mládež, měla s pomocí cvičení čelit nástrahám choroby evropských společností moderní doby prosakující veškerý život moderního člověka.²⁰ A jaké byly v podání *Rádce sokolského* příznaky oné nemoci? Nemravnost v nejširším slova smyslu.²¹

Tělocvičení mělo mladé pokolení zaměstnat a „*mladistvého ducha vytrhovati z jedovatých prostředí a přesazovati na výsluní vonné a kypré ornice*“.²² Podle sokolského předáka Karla Vanička nemělo vypadat nezaměstnané školní dítě jako bylina ve skleníku, když hlavně ve větších městech „*pro slušnost ani toho drobtu běhu a skoku se mu nedopřeje*“.²³ Již žádné kavářské a hospodské zábavy, vždyť mládež pohybující se mezi školními lavicemi a „*zkaženým vzduchem hospod nevědomky plývá tak darem nejvzácněj-*

ším“.²⁴ Tělesný potenciál se stal přitom nejen národním, ale i třídním kapitálem. Zdravé a cíleně pěstované tělo se stalo pro proletářskou, respektive sociálnědemokratickou tělovýchovu předpokladem kulturního a politického prospěchu dělnictva.²⁵ I dělnické cvičení tužilo uvědomělé a pevné charaktery, o něž „*se roztrhají všechny nepřátelské útoky a náporů*“.²⁶

Významnou roli v boji o „správný život“ konkrétně mládeže chtěl hrát skauting. Mezi několika organizacemi vynikal početně i spojením s československou politickou reprezentací Svaz junáků skautů Republiky československé Antonína Benjamina Svojsíka. V tomto textu je v souvislosti se skautingem zohledněna tvorba Svojsíkova i texty reprezentanta woodcraftu Miloše Seiferta či ukázkující teze skautů Dělnické tělovýchovné jednoty (DTJ).

Svémi zásadami a prakticky bez rozdílů politických preferencí²⁷ se skautské organizace doplňovaly s tělovýchovnými představami o výchově a zdatnosti populace. Rok po vzniku Československa rozvíjel doktor Karel Weigner ve spisu *Skauting v rámci tělesné výchovy* předpoklad, že tělesný i mravní úpadek vyžaduje ozdravení lidstva. Cíle bylo možné dosáhnout „*přivedeme-li zdraví každého jedince k nejvyššímu rozvoji a udržíme-li je na tomto stupni. Základem bytí každého jednotlivce a tím i bytí národního je zdraví tělesné i mravní, jež je pramenem síly, zdatnosti, dělnosti i brannosti národní*“.²⁸ Tělesné výchově skautů šlo o „*záchranu mladistvého těla od škod a o jeho výchovu*“.²⁸

Stejně jako dospělá tělovýchova, i skautské tělocvičení bylo prostředkem kolektivního prospěchu a výrazem jedincovy zodpovědnosti a loajality vůči národnímu či politickému společenství. Třeba proto, že jedinec pěstováním těla správně vyvinutý „*vykonává každou práci tělesnou přesně a bezpečně, rozmanitě nesnáze při práci hravě překonává, síl užíváje správně a hospodárně a hlavně jich nepřepínáje*“.²⁸ To vše s vědomím, že právě dovednost dobře pracovat „*činí z člověka dělného a užitečného člena společnosti*“.²⁸ A jeli-

¹⁴ O vztahu zdraví a dlouhého života viz P. SARASIN, *Reizbare Maschinen*, s. 19 an.

¹⁵ Rovněž názor dělnické tělovýchovy: „*A přece dobré tělesné zdraví dítěte zachrání svět před úpadkem a nic jiného. Nedostatek pohybu, toť vleklá smrt*“ J. SÝKORA, *Pro zdraví, krásu a ducha dítěte*, s. 11.

¹⁶ Filip Stanislav KODÝM, *Zdravověda, čili, Nejlepší způsob, aby člověk svého života ve zdraví a vesele užiti a k tomu dlouhého věku dosáhnouti mohl*, Praha 1854, s. 180.

¹⁷ *Rádce sokolský. I.: Část všeobecná*, Praha 1897, s. 1.

¹⁸ „*Omezení výkonnosti může pak takového stupně dosíci, že je životu nebezpečným. Srdce stučnatěle nestačí vykonati práci, již mu tělo ukládá a člověk hyne. Tohoto nebezpečí, jež při stávajícím způsobu života zvláště v městech nemálo lidí ohrožuje, rázně zbavuje nás tělocvik*“ *Rádce sokolský*, s. 3.

¹⁹ *Rádce sokolský*, s. 11.

²⁰ *Rádce sokolský*, s. 16.

²¹ „*Nemravná nadvláda strany nad stranou, společenské třídy nad třídou, nemravnost jako nedostatek charakteru, podlost a bojácnost, lstivá úskočnost, zakryté šosáctví [...] Boj o pouhou existenci jest dravější než kdy před tím*“ *Rádce sokolský*, s. 16. O krizi ve vztahu k alkoholismu B. FOUSTKA, *Slabí v lidské společnosti*, s. 21.

²² *Rádce sokolský*, s. 19. Podobně sociálnědemokratický hlas: „*Všechny další úspěchy toho či onoho národa záviseti budou na obratnosti, jak zařídí se obecná výchova omladiny. Svou mládež obroditi povahově a mravně, do povahy její vložiti jednací sílu, naučiti ji lásce k pravdě a poctivosti, upevniti dokonale tělesné zdraví této mládeže*“ J. SÝKORA, *Pro zdraví, krásu a ducha dítěte*, s. 8.

²³ *Rádce sokolský*, s. 13. Kriticky teze DTJ: „*Ideálem dítěte je nám dosud dítě poslušné, tiché, zakřiknuté. Předpisy, lavice, kázeň, toť vše, na co se zmohla doba pokroková – pro dítě. A přece zdraví mládeže je dnes nejdůležitější otázkou národní, je stěžejním bodem programu malého národa*“ J. SÝKORA, *Pro zdraví, krásu a ducha dítěte*, s. 5.

²⁴ *Rádce sokolský*, s. 13.

²⁵ „*Nechcete jistě, jako to činily generace před vámi, volný svůj čas trávit v hospodách, uprostřed dusícího tabákového dýmu a ve tuchlém ovzduší alkoholu. Jistě máte touhu podívat se do místností, kde scházejí se lidé ušlechtilých zábav, v jejich společnosti můžete si osvojit jemný mrav a obohatit své vědomosti*“ *Dělník gentleman: O společenské výchově*, Praha 1922, s. 8–9.

²⁶ Václav SOUKUP, *Gymnastická fyziologie*, Praha 1922, Poznámky na okraji, nestránkováno.

²⁷ V případě skautů DTJ: „*Skauting přináší ve svém působení nejšlechternější zásady občanské a učí je v táborovém životě dodržovati s mimořádnou přísností. Tvrdé podmínky přírodního života učí síle, pevnosti, vytrvalosti, podřizování se vůli vůdce, ale hlavně potřebám kolektiva v takové skupině, která je obrazem obce nebo státu*“ H. SEDLÁČEK-PROMYK, *Výchova mládeže*, s. 73.

²⁸ Karel WEIGNER, *Skauting v rámci tělesné výchovy*, Praha 1919, s. 8.

kož představuje tělocvičení ve Weignerově podání podstatnou složku skautingu, stává se ten výchovnou instancí pracující formováním dětí na budoucnosti národa.²⁹

Obdobným směrem se ubíraly i Svojsíkovy myšlenky vyložené spojující skauting s budováním československého státu. V textu *Výchova občana republiky skautováním* vylíčil Velkou válku jako dobu úpadku českého člověka.³⁰ Co ale dělat? Dospělé převychovat, mládež podřídit nové výchově založené na harmonickém spojení duševního i tělesného prospěchu, v níž se budou doplňovat nová – státní doktríně věrná – škola, rodina a skauting,³¹ který „*nám vychovává občany nejen tělesně zdatné, ale ovládající a vyznávající všechny ctnosti, jichž souhrn tvoří pravé demokratické občanství*“.³² Ukázněním a výchovou těla i duše mladého člověka zformuje skauting mládež, na níž „*přece závisí blaho národa, co do odolnosti i početnosti*“.³³

Za vyústění úvah o mládeži jakožto podmínce prospěchu národa a státu lze považovat vizi Svojsíkovu a Jana Nováka o skautingu coby branné výchově.³⁴ Brannost domácích skautů ale nebyla jen aktuální odpovědí na mezinárodní poměry druhé poloviny 30. let. Militární aspekt byl od počátků součástí jeho genetické informace. Otec zakladatel, Robert Baden-Powell, sbíral zkušenosti jako voják a účastník búrské války.³⁵ A třeba rakouský skauting se vyvinul z vojensky organizovaných oddílů Knabenhorten, jejichž původcem byl Franz Opelt, kapitán ve výslužbě. Zakladatelem samotného skautingu se stal v roce 1912 opět kapitán, Emmerich Teuber.³⁶ Na půdě meziválečného Senátu nakonec „*usvědčil*“ skauting ze vztahu k vojenství senátor Jan Herben, jemuž se zdálo, že skauting nakonec přece souvisí s vojskem: „*Vždyť jest to organisace mládeže pro výchovu tělesnou i mravní*.“ Ten, kdo se „*ve skautingu tělesně otuží a naučí svépomoci a bude v skautingu vychován na čestný charakter mladíka, toho nebude musiti otužovatí služba vojenská a ten čestný mladík jako voják bude jaksi na přidavek*“.³⁷ Představitelé

československého státu současně pozorně sledovali skautské aktivity v národnostních menšinách, jež dokázaly snadno identifikovat jako vojensko-politické, a tudíž nevhodné: „*Jest polský skauting institucí spíše politickou a propagační pod vedením důstojníků pro tuto službu zvláště vyškolených; jeho činnost v čsl. pohraničí (Těšínsko, Spis a Orava) je proto nežádoucí a třeba věnovati jí bedlivou pozornost se strany našich úřadů*“.³⁸

Nástrahy sexuality

Jak připomněl František Čáda, „*léta 10.–18. zahrnují v sobě velikou, ba nejvýznamnější pro každého člověka přeměnu: přechod z dětství k pohlavní dospělosti*“.³⁹ Šlo o období nebezpečné pro mladíkovu tělo i duši.³⁹ Ovšem skauting podle Čády „*neponechává hocha sobě,*“ nýbrž jej vhodně zaměštná a tím odvrátí jeho pozornost „*od přeměny, kterou prožívá, dává mu mysliti, starati se a obíratí jinými věcmi, než které souvisí s probouzejícím se pudem pohlavním* [...]“.⁴⁰

(Sebe)ovládání těla reprezentované tělocvičnými jednotami měšťanskými i dělnickými či skautingem hrálo tedy další významnou roli na poli morálky a zdraví: „*Jako nejúčinnější lék proti příliš bujně se projevující pohlavní dráždivosti jsou právě tělesná cvičení, dostatek pohybu, a u osob pracujících duševně tělesná práce*.“⁴¹ Tělovýchova takto odváděla od sexuálních eskapád včetně obávané masturbace.⁴² Nebezpečí předčasně probuzené pohlavnosti bylo přitom připisováno hlavně městskému prostředí s jeho uvolněnou morálkou a rafinovanými dráždidly, s nevhodnou četbou, smyslnými obrázky, vzrušujícími zábavami, dostupnou prostitucí, nepřirozenou životosprávou či zanedbáváním tělesného cvičení.⁴³

V dlouhém 19. století byl sex považován primárně za prostředek reprodukce. Rozkoš byla pouze doprovodným efektem plazení. Nezřízená sexuální činnost byla líčena jako

²⁹ Skauti „*se snaží uniknouti nepřirozenému způsobu života, k němuž je nutí kultura a život městský, prchají před městským vzduchem a městskou spoutaností* [...]“ K. WEIGNER, *Skauting v rámci tělesné výchovy*, s. 11. Podobně Miloš SEIFERT, *Přírodou a životem k čistému lidství: Příručka českých junáků*, Praha 1920, s. 3.

³⁰ „*Mládež schátrala také mravně. Rozvrat rodiny, školy a celé společnosti musil důsledně přinést sebou úpadek v mravním citění a nazírání mládeže*.“ Antonín Benjamin SVOJSÍK, *Výchova občana republiky skautováním*, Praha 1920, s. 6.

³¹ „*Nového člověka chceme. Po říční zbraní, po zbrocení země nevinou krví, nesmíme již trpě přihlížeti k tomu, jak lidstvo zvrácenými cestami spěje k svojí záhubě a řítí se do propasti. Lidstvo nemůže již ponecháno býti samo sobě, slepým zákonům přírodním, nestačí nám víra ve vývoj, musíme sami chtít, činně a energicky zasaditi se o obrat v smýšlení i životě nejen jednotlivců, ale celých národů, neboť není společnost zdravá, společenský řád nese na sobě hříchy tisíciletí, jež odvrátily člověka od jeho původního určení. [...] Na štěstí ten obrat bude vlastně jen návratem, očistěním lidské kultury, poohlédnutím se po čistých zdrojích lidského štěstí, jež zůstaly za námi*.“ M. SEIFERT, *Přírodou a životem k čistému lidství*, s. 33.

³² A. B. SVOJSÍK, *Výchova občana republiky*, s. 12. Podobně František ČÁDA, *Význam skautování: Rozprava o výchovné hodnotě skautingu*, Praha 1913, s. 6.

³³ A. B. SVOJSÍK, *Výchova občana republiky*, s. 22.

³⁴ Brožura vyšla v ediční řadě Přednášky o brannosti a pod hlavičkou Svazu čs. důstojnictva. Antonín Benjamin SVOJSÍK – Jan NOVÁK, *Skauting brannou výchovou mládeže*, Praha 1936.

³⁵ Rozvoj skautské myšlenky u Baden-Powella ve vztahu k vojenské výchově viz A. B. SVOJSÍK – J. NOVÁK, *Skauting brannou výchovou*, s. 26.

³⁶ Horst ZIEGLER, *Die Geschichte der österreichischen Pfadfinderbewegung aus steirischer Sicht*, Graz 1999, s. 15–16.

³⁷ Těšnopisecká zpráva ze 182. schůze Senátu Národního shromáždění Republiky československé, volební období 1920–1925, Dostupné z: http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/1vo/stena/182schuz/S182012.htm [cit. 8. 9. 2016].

³⁸ Zemský archiv Opava (dále jen ZA Opava), fond (dále jen f.) Policejní ředitelství v Moravské Ostravě, karton č. 330, inv. č. 4413, Upozornění na politický charakter polského skautingu, příkaz k hlášení všech chystaných zájezdů polských skautů do ČSR. Výnos ZÚB ze 17. 2. 1932 na vědomí.

³⁹ „*Když hoch dospívá v muže, bojuje o svou vnitřní čistotu. [...] Pohlavní pud je mu zdrojem síly, dává lesk jeho očím, jistotu jeho charakteru. Jest největší nemravností šířiti mezi mládeží názor, že pohlavní pud třeba ukájeti. Zdrženlivost je vždy zárukou síly a spokojenosti*.“ M. SEIFERT, *Přírodou a životem k čistému lidství*, s. 87.

⁴⁰ František ČÁDA, *Význam skautování*, s. 19. Podobně „*Jeho touha po zdraví, jeho radost ze zdraví ho poučily, že zdrženlivost je největší síla. A protože pohlavně je junák čistý a zná jen vrh, vroucí poměr lásky, jež pryčší z nejvyššího duchovního poznání a činí svatým vše tělesné*.“ M. SEIFERT, *Přírodou a životem k čistému lidství*, s. 37.

⁴¹ J. MOULIS, *Výchova dospělých*, s. 98.

⁴² N. BATISTA, *Sebeochrana a pohlavní zdravotní péče: Svědomitě a prospěš. rady i předp. při všech nemocech pohlav., pouč. o pohlav. dospělosti, lásce a manželství, jakož i následcích onanie, pohlav. výstředností a náklady*, Praha [mezi 1900 a 1912], s. 77.

⁴³ B. FOUSTKA, *Slabí v lidské společnosti*, s. 178–179.

příčina nemocí, proto byly nejen měšťanské kruhy nabádány k zodpovědnému přístupu k pohlavní aktivitě. Uvědoměly sex ve smyslu rozumné volby partnera a řádnosti sexuálního styku se dokonce stal významným faktorem zkvalitňování populace.⁴⁴ Rozvázný sexuální výběr proto neměl být „mechanickým prostředkem na odstranění existujících již osob slabých a degenerovaných, nýbrž má na mysli zamezit jejich vznik, je návrhem profylakčním, a o to vždy a především běží: předcházet zlu. Tak nejlépe lze čelit degeneraci.“⁴⁵ Selektce by brala v potaz tělesné i duševní kvality partnerů, v případech jejich hodnocení měl být rozhodující instancí stát.⁴⁶ Sexualita se tedy měla stát objektem (sebe)kontroly a (sebe)regulace: „Zdrženlivost vytváří zálohu sil. Pohlavní ekonomie podporuje dlouhověkost a různé formy činnosti duševní.“⁴⁷ Za svědka správnosti partnerského života muže a ženy bylo chápáno dítě, jehož stav byl dobovou hygienou považován za doklad zdravých poměrů rodinného prostředí třeba i v okamžiku početí – dítě se stalo znakem rodičovské zodpovědnosti.⁴⁸

Prosazovaná pohlavní etika chápána někdy vyloženě jako řízení pohlavnosti u dětí či pomoci mladému jedinci v době přechodu od mládí k dospělosti⁴⁹ však byla v meziválečné době konfrontována s procesem sexuální revoluce.⁵⁰ V jejím duchu především mladší generace postulovaly nárok na vlastní tělo, pohlavní uspokojení a osvobození sexuální morálky. Sexualita neměla být privilegiem manželských párů, ale bez zábran se jí rozhodlo chápat i mládí.⁵¹ V reakci na znejistění mravů generace rodičů⁵² zněly veřejným prostorem hlasy nabádající mládež k uvážlivosti.⁵³ „Proto, že jest nejmohutnější [pohlavní pud, pozn. JR], potřebuje také největ-

šího ovládnutí. Sbližuje muže a ženu, aby je spojil v manželství, avšak neovládán, nebo zneužit, je největší metlou lidstva, která rozdvouje manželství šťastná a šíří choroby pohlavní, jež (jako na př. zvláště příjice či syfilis) činí z člověka ruinu, nešťastnou, ohrožující své okolí další nákazou, a hynoucí dříve či později trdným koncem. – Bratře a sestro, drž na uzdě svůj pohlavní pud, abys šel šťasten a klidný životem.“⁵⁴ Ctnostný manželský sex byl doporučován i dělnickému prostředí: „Nechcete-li způsobiti svému lidu, své třídě škodu, pak neodvažujte se přistoupiti k ženě dívce se smyslností dříve, pokud tělo vaše plně nevyspělo a nestalo se schopným stvořiti děti, tvory, lidi silné a zdravé.“ Je třeba „ovládnouti sebe, pokud nezískáte další oprávnění k činu tak zodpovědnému – stálou existenci“. A konečně: „nevstupuj v důvěrnost s dívkou, pokud jsi ji neučinil svou ženou a dítěti zplozenému v klidu rodinného štěstí nedal jako člověk čestný své jméno“.⁵⁵

Obdobné teze platily i v případech od počátku 18. století patologizované onanie.⁵⁶ Kvůli masturbaci „zmalátní i ochabne člověk dospělý, úplně už vyvinutý. Tím spíše uškodí se nerestí tělu mladistvému.“ Prostopátné dítě ani nedospěje v muže. „Špatně roste, svaly nesílí, anebo, jestli byly již silnější, ztrácejí se [...] každá větší námaha tělo jeho velice vysílí, tělo se hrbí, chůze zůstává plouživou [...].“⁵⁷ K tomu se dítě kvůli této nemoci stává zlým a podrážděným.⁵⁸ A navíc „každý onanista bývá při práci roztržitým, snadno se každým, ať duševním, nebo tělesným namáháním unaví a pocituje ku každé práci odpor“.⁵⁹ Nekontrolovaná sexualita jako neproduktivní výdej sil a energie v důsledku znamenala nejen relativizaci mravů, ale zároveň i nebezpečí pro kolektiv, který

⁴⁴ „Není žádného radikálního léku proti degeneraci, leč v čistém a zdravém životě rodinném, jenž by vzdělával vitané a neposkvrněné dítě v jaré ctnosti sebekázně a v neodvratné věrnosti k povinnosti.“ B. FOUSTKA, *Slabí v lidské společnosti*, s. 189. O vztahu dědičnosti a ovlivňování kvality populace podobou rodičovského soužití i sexu P. SARASIN, *Reizbare Maschinen*, s. 433 an.

⁴⁵ B. FOUSTKA, *Slabí v lidské společnosti*, s. 160.

⁴⁶ „Stát má zakázat sňatky mezi osobami defektními, zatíženými, chorobnými, pokud z chorob těch hrozí škoda potomstvu. Sňatek má býti dovolen jen na průkaz certifikátu, který smí být vydán jen zřízeným k tomu veřejným úřadem lékařským.“ B. FOUSTKA, *Slabí v lidské společnosti*, s. 164.

⁴⁷ B. FOUSTKA, *Slabí v lidské společnosti*, s. 181.

⁴⁸ P. SARASIN, *Reizbare Maschinen*, s. 434. Doklad této tendence v českém prostředí např. Miloslav SKOŘEPA, *Pohlavní výchova naší mládeže*, Praha 1932.

⁴⁹ Miloslav SKOŘEPA, *Pohlavní výchova naší mládeže*, Praha 1932, s. 3.

⁵⁰ Heiko STOFF, *Der Orgasmus der Wohlgeborenen: Die sexuelle Revolution, Eugenik, das gute Leben und das biologisme Versuchslabor*, in: Jürgen MARTSCHUKAT (ed.), *Geschichte schreiben mit Foucault*, Frankfurt am Main 2002, s. 176 an.

⁵¹ Pokusem o politicky konotované nabourání měšťanské morálky ve věcech pohlavního vzdělávání se stalo vydání překladu díla Wilhelma Reicha *Sexuální boj mládeže* v nakladatelství Levá fronta roce 1933. Stanislav HOLUBEC, *Lidé periferie. Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, Plzeň 2009, s. 57. Sám Reich prezentuje sexuální osvobození mládeže (a tím de facto i pohlavní osvětu) jako v podstatě politický akt nabourávající kapitalistický řád přinášející zotročení dělnického prostředí, v tom i mládeže. Wilhelm REICH, *Sexuální boj mládeže*, Praha 1933.

⁵² Emanuel CHALUPNÝ, *Předmluva*, in: Jaroslav ŠÍMA, *Sexuální revoluce? Sociologický příspěvek k veřejné diskusi o sexuální mravnosti*, Praha 1933, s. 5–6.

⁵³ Milena LENDEROVÁ, *Tělo intimní. Poznámky k sexualitě 19. věku*, in: Milena LENDEROVÁ – Vladan HANULÍK – Daniela TINKOVÁ (eds.), *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013, s. 150. Philipp Sarasin vycházející z francouzsko- a německojazyčné tvorby ale připomíná dobové diskuse o zdravém sexu a jeho frekvenci, přičemž většina autorit doporučuje dva až tři pohlavní styky týdně, některé dokonce akceptovaly pět v závislosti na jedincových dispozicích. P. SARASIN, *Reizbare Maschinen*, s. 400–403, 417.

⁵⁴ Otakar RYBÁK, *Sokolská tělověda*, Brno 1926, s. 126–127. Konkrétně hlas z DTJ: „Zdrženlivost ve všem – v zábavě i v požitcích. Pro život, zejména pro život rodinný, je velmi důležitá zdrženlivost pohlavní.“ J. MOULIS, *Výchova dospělých*, s. 98.

⁵⁵ *Dělník gentleman*, s. 14. Podobně „Zdrženlivost ve všem – v zábavě i v požitcích. Pro život, zejména pro život rodinný, je velmi důležitá zdrženlivost pohlavní.“ J. MOULIS, *Výchova dospělých*, s. 98.

⁵⁶ Poslanecký projev Luisy Landové-Štychové v roce 1922: „[j]e třeba poučiti o škodlivosti předčasně probuzeného pohlavního života, onanie a upozorniti, že pohlavní abstinence není škodlivá a varovati hochy, aby před úplnou zralostí, t. j. před 20. rokem, pohlavních styků vůbec nepěstovali. S tím upřímně souhlasím. [...] Ovšem že poučování mládeže samo o sobě nestačí. Je tu třeba něčeho více, totiž poskytnouti mládeži možnost, aby bolestné zmatky a bouře mladé krve snadněji překonala. K tomu se výborně hodí skauting. Zaměstnává fantasií mládeže tolika zajímavými věcmi uprostřed lesů a strání, tělocvikem a lázněmi, ať vodními, vzduchovými nebo slunečními tak příjemně utýrá mladé tělo, že na nějaké pokušení nezbyvá ani sil ani času.“ Stenoprotokol 154. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění Republiky československé, volební období 1920–1925. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/154schuz/s154002.htm> [cit. 8. 9. 2016].

⁵⁷ N. BATISTA, *Sebeochrana a pohlavní zdravotvída*, s. 82–83.

⁵⁸ J. SÝKORA, *Pro zdraví, krásu a ducha dětí*, s. 6.

⁵⁹ N. BATISTA, *Sebeochrana a pohlavní zdravotvída*, s. 82–83.

nemohl těžit z jedincovy výkonnosti. Sexualita včetně onanie byla státním či národním, zkrátka veřejným problémem aktérovy duše i těla. V nevhodné podobě představovala v podání měšťanského prostředí ohrožení potenciálu člověka coby budoucího občana a lidského zdroje.⁶⁰

Interpretace

Již od 17. století lze v evropských společnostech pozorovat postupně se rozvíjející zájem o produktivitu a užitečnost těla očitinnější se v hledáčku rodičích se moderního státního aparátu a kapitalismu. K disciplinární moci starající se v továrnách, školách, kasárnách či nemocnicích o výkonnost a poslušnost jedinců se podle Michela Foucaulta během 18. století přidala biopolitika coby technologie regulující kolektivní tělo lidského druhu. Nezajímali ji jednotlivci, nýbrž zdraví a hygiena populace. Na zřeteli měla plodnost, porodnost a úmrtnost či délku života. Zdraví bylo vtaženo do sféry vládnutí a politiky.⁶¹ Vznikající moderní stát na sebe přejímal zodpovědnost za život, etatizoval biologično.⁶² Ústředními pojmy této tendence se staly *tělo, práce a život*. Konkrétně v habsburské říši je tendence zájmu o populaci a její prospěch přítomna přinejmenším od poloviny 18. století v teorii a politice merkantilistického populacionismu,⁶³ posléze i ve výchovných knihách lidového čtení.⁶⁴

A právě na tomto pozadí je třeba o více než století později rozumět působení tělovýchovných organizací a skautingu⁶⁵ potvrzujících obecnou a stále sílící tendenci kultivovat, ale tím i kontrolovat politické a volnočasové aktivity či privátní sféru jedinců včetně manželského života a sexuality.⁶⁶ Bez významu jistě není, že v řadě autorů věnujících se otázkám prospěchu společnosti a konkrétně i mládeže nalezneme doktory medicíny. Medicína totiž prokazovala třeba prostřednictvím děl lékařů Preiningera či Weignera potenciál ke společenské angažovanosti ve věci blaha národa a jeho mladého pokolení.⁶⁷ V pojetí antiklerikální Volné myšlenky bylo nutné na školách přímo nahradit duchovní lékaři! Tak třeba ženská

komise XVIII. sjezdu Volné myšlenky konaného v září 1920 deklarovala nutnost „*duševní a tělesné převýchovy lidstva*“. Tato převýchova „*zasahující do soukromého života jedince musí vésti k úpravě rozumné, ušlechtilé životosprávy, důsledné abstinence od alkoholu a nikotinu*“ či „*dobrovolného splnění zásad eugeniky*“. A tak kongres žádal, aby „*ve všech školách, od mateřské počínaje až k universitám byli kněží nahrazeni lékaři, kteří by jednak vyučovali zdravotně, jednak pravidelnými prohlídkami pečovali o zdravotní stav žactva*“.⁶⁸ Česká sekce Volné myšlenky možná nepatřila mezi nejzákladnější organizační fundamenty meziválečného Československa. I její proklamace však potvrzují dominanci zdravotnědiskurzního akcentujícího péči o kvalitu populace.

V průběhu 19. a v prvních desetiletích 20. století měšťanské milieu prosazovalo hodnoty reprezentující „*správné žití*“. Stalo se vzorem a rozšiřovalo vlastní společenskou relevanci, což zároveň pomáhalo stabilizovat stávající společenskou organizaci. Odmítání hegemonie měšťanské morálky a státního paternalismu z politických či generačních důvodů,⁶⁹ třeba ze strany divokých skautů-trampů, mělo za následek pokusy o jejich zavržení. Ti, kdo se vymykali, totiž měli údajně ohrožovat panující řád i ty, kteří se prohlašovali za jeho nosné sloupy. V průběhu 20. let se například Svojsíkův Svaz pokusil několikrát rozvinout nejen démonizační tiskovou ofenzivu namířenou proti divokým skautům. Do svých kampaní zaangažoval i nejvyšší státní úřady v čele s ministerstvem vnitra.⁷⁰ A proti jakému zlu horoval? „*Jde zde o tak zvané ‚divoké skauty‘ či ‚trampy‘ [...] jak sami sebe nazývají. [...] Výstředním chováním a oděvem snaží se připodobnit se svým ideálům z amerických zálesáckých filmů. Kam až v tom počínání dospěli, dosvědčují zřízení drah, parníků a pasažérů, kteří jsou bezmocni proti spouště nezřídka opilýh trampů [...] chovajících se tak klackovsky, jak jen možno. Dosvědčují to i majitelé lesních pozemků, kde trampové často způsobili bezohledně značné škody, dosvědčují to i výletníci, kteří s hnusem se musili odvrátiti, když viděli způsob soužití těchto trampů s jejich družkami, způsob, jež není dalek prostituce*

⁶⁰ „*V souladu s touto strategií získal manželský pár (myšlena je měšťanská éra 19. století, pozn. JR) lékařskou a společenskou odpovědnost. Měl nyní v očích státu povinnost vůči politickému tělesu; musel být chráněn před chorobnými vlivy, které by mohla zvýšit lehkovážná sexualita, a populaci bylo nezbytné omezovat (nebo posilovat) pečlivou pozorností zaměřenou na regulaci porodnosti.*“ Hubert L. DREYFUS – Paul RABINOW, *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*, Praha 2002, s. 263.

⁶¹ Zuzana PARUSNÍKOVÁ, *Biomoc a kult zdraví*, Sociologický časopis, 2000, roč. 36, č. 2, s. 133.

⁶² Michel FOUCAULT, *Je třeba bránit společnost: Kurs na College de France 1975–1976*, Praha 2005, s. 215.

⁶³ Kutnar přímo píše, že populacionisté „populaci hodnotili jako přední podmínku zdárného vývoje hospodářství. Nešlo jim však jen o pouhé početní rozmnožení populace, nýbrž i o její kvalitu, o fyzickou zdatnost, duševní schopnost a životní spokojenost. A to vše z důvodu státního egoismu, aby hospodářská a politická moc absolutistického státu byla pevně a neotřesitelně založena.“ František KUTNAR, *Sociálně myšlenková tvárnost obrozeneckého lidu. Trojí pohled na český obrozenecký lid jako příspěvek jeho duchovním dějinám*, Praha 1948, s. 22.

⁶⁴ Vzorová je publikace Gotthilf Christian SALZMANN, *Dobrá rada w potřebě, anebo, Wypsaný života Dawida Opatrného: knížka pro wssecky, kdož opatrnými býti chtějí*, Praha 1803.

⁶⁵ O zdraví ve vztahu k práci např. M. SEIFERT, *Přírodou a životem k čistému lidství*, s. 36 an. Podobně Miloš SEIFERT – Miloš MAIXNER, *Kapesní knížka českých junáků: Stručný přehled nejdůležitějších znalostí a výkonů, jakož i potřeb skauta v zemích českých*, Beroun 1913, s. 4.

⁶⁶ Konceptuálně H. L. DREYFUS – P. RABINOW, *Michel Foucault*, s. 260 an. Foucault konkrétně o francouzském prostředí „na úsvitu Revoluce“: „*Ale tentokrát poprvé – alespoň soustavně – nějaká společnost tvrdí, že její budoucnost a její bohatství se váže nejen k počtu a kvalitě občanů, nejen k pravidlům jejich manželskému a organizační rodin, ale i ke způsobu, jakým každý užívá sex.*“ M. FOUCAULT, *Vůle k vědění*, s. 33.

⁶⁷ Dokladem je například četnost článků věnovaných problematice zdraví a hygieny v kontextu školního prostředí v prvních ročnících Pedagogických rozhledů vycházejících od roku 1888.

⁶⁸ Zpráva generálního sekretáře Volné myšlenky světové Evžena Hinse, *Volná Myšlenka*, roč. 11, 1920, č. 37, s. 10.

⁶⁹ Generační aspekt byl spojován s debatou o sexuální revoluci a proměnách pohlavního života v prvorepublikovém Československu, Jaroslav ŠÍMA, *Sexuální revoluce?: sociologický příspěvek k veřejné diskusi o sexuální mravnosti*, Praha 1933. Kriticky spojoval trampingu s mravním uvolněním a sexuální svobodou K. MEJSNAR, *Problém mladých*, s. 4.

⁷⁰ „*Svaz Junáků Skautů RČS se sídlem v Praze obrátil se na ministerstvo vnitra se žádostí, aby jeho snahy směřující k odstranění tzv. divokého skautingu a jeho výstřelků byly úřady podporovány. V příloze zaslal se [...] svolání vydané v této věci Svazem Junáků Skautů RČS s vyzváním, by divokému skautingu věnována byla zvláště v místech turisticky významných zvýšená pozornost a bezohledně proti všem výstřelkům bylo zakročováno* [zvyraznil JR].“ ZA Opava, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě, karton č. 266, sign. 908, Zemská správa politická na Moravě. Postup bezpečnostních orgánů proti divokým skautům.

a jenž – podle úředních dokladů, které máme po ruce – produkuje hromadné pohlavní nákazy mezi těmito lidmi.“⁷¹

Vyústěním protitrampské ofenzivy vedené zvláště intenzivně Svojsíkovými skauty, ale i Klubem československých turistů či meziválečnou Českou zemskou komisí pro péči o mládež se stal Kubátův zákon, který musel obhajovat ministr vnitra Juraj Slávik v červnu 1931 i na parlamentním kolbišti: „*Opatření toto směřuje výhradně jen proti řádění takových žvlů, které ohrožují svým nepřístojným jednáním a chováním se na místech veřejných nebo veřejně přístupných veřejný pořádek, klid, bezpečnost a mravnost, ničí přírodu nebo svým chováním vzbuzují veřejné pohoršení. Bezpečnostním orgánům zemský prezident zvláště dal pokyn, aby vůči slušným vrstvám občanstva, vyhledávajícího osvěžení pobyt v přírodě, zejména pak vůči členům různých korporací a institucí, jako organisací turistických, skautských, tělovýchovných* [zvýraznil JR] *a jiných, které samy již skýtají záruku, že netrpí ve svých řadách žvlů, proti nimž nutno veřejnou mocí zakročovati, postupovaly s veškerým taktem, a dále, aby stihaly v rámci zákonných předpisů pouze žvlů, proti nimž je zákrok nutný z důvodů, že chování jich působí pohoršlivě a urážlivě na veřejnost.*“⁷²

Aktivitám tělovýchovných organizací či skautingu podporovaných v meziválečné době prvorepublikovým státem lze rozumět jako národní a státní sebeobraně před domnělými zhoubnými vlivy, mezi které byl v prvních letech po vzniku republiky řazen i neorganizovaný trampingu.⁷³ Požadavkem na celospolečenské uplatnění navíc představovaly ofenzivní aktivitu prosazující a současně stabilizující parciální hodnoty a tělesné i mravní normy.⁷⁴ Kultivace těla byla de facto prohlášována za mravní povinnost členů národa. Zároveň však

dohled nad hygienou a zdravím podněcoval zájem člověka o sebe samého, neboť byl spojen s aktérovou péčí o sebe,⁷⁵ svázanou i se zvědavostí ve věci sexu a onanie.⁷⁶

Obsahově příbuzná tělovýchova i skauting byly v důsledku institucionálními platformami propagace konkrétního zdravotnědiskurzu spojeného s určitou mravností a národním vědomím či politickým názorem.⁷⁷ Jejich cílem bylo stvoření integrální osobnosti.⁷⁸ Spřízněná tělovýchovná i skautská etika šířená přednáškami, popularizačními i odbornými texty či veřejnými (tělocvičnými) aktivitami byla pokusem o nastolení jisté morálky českého člověka, v tom významně i mládeže.⁷⁹ V pozdějším případě meziválečného Československa se jistě jednalo o vítanou tendenci pomáhající zajistit stabilitu republiky na poli zdraví, fyzické připravenosti i loajality jejích lidských zdrojů.⁸⁰ Nepřekvapí proto třeba otevřená podpora československé politické správy Svojsíkovým skautům v národnostně smíšeném, tudíž nejistém slezském Hlučínku – zemský prezident země Slezské, Josef Šrámek, uvolnil v roce 1926 finanční částku 2 000 Kč pro účely zdejšího českého skautingu, již poukázal profesoru státního reálného gymnasia a zpravodaji Svazu skautů junáků RČS Karlu Smolíkoví přímo prostřednictvím policejního ředitelství v Moravské Ostravě.⁸¹

Tělovýchova a skauting zosobněný v prvé řadě Svojsíkovým Svazem coby volnočasové a někdy personálně propojené platformy představovaly opěrné sloupy státu,⁸² z jejichž strany směřovala různými slovy formulovaná a přece totožná normativní a normotvorná poselství akcentující prospěch národního kolektivu a posléze i státu a propagující konkrétní představy o správném občanství. Demokratičnost národa měla spočívat v jeho ukázněnosti.⁸³ A sociálnědemokratická DTJ, byť někdy zahalena do socialistického slovníku, se

⁷¹ ZA Opava, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě, karton č. 266, sign. 908, Zemská správa politická na Moravě. Postup bezpečnostních orgánů proti divokým skautům. Příložené provolání Svazu junáků-skautů Republiky československé.

⁷² Odpověď ministra vnitra na interpelaci senátora dr. Hellera stran reakcionářského výnosu českého zemského prezidenta proti campingu mládeže (tisk 451/4), 16. 6. 1931. Dostupné z: http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/tisky/T0505_00.htm [cit. 8. 9. 2016]. Podobně ministr vnitra Slávik v odpovědi na interpelaci komunistického poslance Josefa Krosnáře ve věci policejního zásahu vůči táboru trampů na Vinohradech dne 19. května 1931 konaném na protest proti vyhláše zemského prezidenta Kubáta: „*Vyhláška zemského prezidenta v Čechách, v doslovu interpelace zmíněná, směřuje pouze proti těm, kdož zneužívají pobytu ve volné přírodě k různým nepřístojnostem a bezohledným chováním znemožňují slušnému obyvatelstvu* [zvýraznil JR] *nerušený pobyt a zotavení v přírodě.*“ Odpověď ministra vnitra na interpelaci poslance Krosnáře a soudruhů o protestním táboru trampů na Vinohradech dne 19. května (tisk 1405 V), 17. 12. 1931. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1537_01.htm [cit. 8. 9. 2016].

⁷³ „*Kdo jsi junákem, uvědom si, že jsi průkopníkem zušlechtnění, duchovního povznesení svého národa [...]. Jsi na špičce, jsi strážcem mravní úhony svého národa.*“ M. SEIFERT, *Přírodou a životem k čistému lidství*, s. 21.

⁷⁴ Například Miloš Seifert rozvinul celou paletu zásad pro skauty. Mezi mravními požadavky pro druhý stupeň junácký v chlapeckém věku figuruje: „*4. V době své puberty je vítězství v boji s tělesnými pudy, zůstává ušlechtilým a jemným, napomíná druhé, vyhýbá se špatné společnosti. Na obrázky špatné se vůbec nedívá, ničí necudné věci, jak na ně přijde. Dvojsmyslným žertům se nesměje, ale s hnusem se odvrátí. Pohlaví jeví se mu v správném jasném světle.*“ M. SEIFERT, *Přírodou a životem k čistému lidství*, s. 116.

⁷⁵ P. SARASIN, *Reizbare Maschinen*, s. 23.

⁷⁶ P. SARASIN, *Reizbare Maschinen*, s. 24. Dobové statistiky dokládají, že výstražné hlasy dospělých o škodlivosti onanie na mládež nepůsobily: „*Dle statistiky onanuje přibližně 70 % veškeré mládeže, mnozí tvrdí, že i 90 %.* — Z těch 30 % již před 10. rokem; od 12. roku stává se onanie zjevem hromadným. Největšího rozšíření nabývá mezi 14.–16. rokem, dle šetření amerického mezi 12.–15. rokem.“ Zdeněk ZÁHORŮ, *Jak vzniká život. Čítanka pohlavní výchovy o 5 dílech. Díl první: Pro rodiče a vychovatele*, Praha 1925, s. 18.

⁷⁷ V předvečer války Miloš Seifert a Miloš Maixner: „*Proto Junák a Sokol jsou si tak blízcí a – myslím, nebudou moci bez sebe, ani vedle sebe žít. My jsme sokolstvím měli již dávno základy junáctví u nás dány [...].*“ M. SEIFERT – M. MAIXNER, *Kapesní knížka českých junáků*, s. 68.

⁷⁸ „*Ani sokolská organisace, ani veřejné podniky sokolské, ani sokolské cvičení nejsou cílem. To jsou prostředky. Cílem je dosažení plnosti češství, cílem je zdravý národ.*“ Jan UHER, *Jak vésti a udržovati mládež v Sokole*, Praha 1931, s. 4.

⁷⁹ „*[b]udeme dbáti, aby sokolská výchova svým jednotným a všeobšáhlym charakterem spojila veškerá dotyčná odvětví tělesné, sportovní a skautské výchovy v jediný celek, jehož úkolem jest vytvoření ideálního typu československého dle tradic národních dějin a požadavků moderní doby.*“ Emanuel CHALUPNÝ, *Skauting a sokolstvo*, Praha 1923, s. 45.

⁸⁰ „*Junáctví je národní výchovou; organisuje mládež a pak všechny ty, kdo k zdatnosti národa přispěti chtějí jednak vlastní svou osobou, jednak pomocnou činností.*“ M. SEIFERT, *Přírodou a životem k čistému lidství*, s. 49.

⁸¹ ZA Opava, f. Policejní ředitelství v Moravské Ostravě, karton č. 252, inv. č. 1771, Doručení podpory 2000 Kč poskytnuté zemskou správou politickou v Opavě Karlu Smolíkoví.

⁸² Názorné projevy prezidenta Beneše o armádě, brannosti a obraně státu. Edvard BENEŠ, *Armáda, brannost národa a obrana státu: projevy prezidenta dr. Edvarda Beneše: z projevů od 18.XII.1935–2.VII.1937*, Praha 1937.

⁸³ B. FOUSTKA, *Slabí v lidské společnosti*, s. 22.

v případě meziválečného času rovněž stavěla na státoporné pozici.⁸⁴

Ve sledované době širšího přelomu 19. a 20. století byl aktér konfrontován s imperativem měšťanských hodnot akcentujících řád, důstojnost, střídmost, zdrženlivost, poslušnost, věrnost a naopak odsuzujících výstřelky, zahálku či okázalé hýření.⁸⁵ Hodnot, jež měly určovat, co je normální a žádané. Naopak neposlušnost, nemravnosti a mrhání silami představovaly nebezpečí degenerace ohrožující národní spo-

lečenství a posléze československý stát.⁸⁶ V obavě z politické či mravní apatie mladých lidí zněly hlasy zdůrazňující nutnost organizace veškeré mládeže ve spolcích a sdruženích – budoucnost státu nesměla být ponechána bez dozoru a indoktrinace.⁸⁷ Péče o tělo, tělovýchova a starost o mládež proto představovaly významné politikum. Konkrétní politika těla a pojetí tělesnosti byly totiž v důsledku spojeny s určitým chápáním společenského uspořádání a hierarchií hodnot a norem.⁸⁸

⁸⁴ Ilustrativně výchovné brožury DTJ H. SEDLÁČEK-PROMYK, *Výchova mládeže*; J. MOULIS, *Výchova dospělých*.

⁸⁵ M. LENDEROVÁ, *Tělo intimní*, s. 149.

⁸⁶ Karel MEJSNAR, *Problém mladých a jejich zařadění do veřej. života: Mladí a lidová výchova*, Olomouc [1934?], s. 4.

⁸⁷ K. MEJSNAR, *Problém mladých*, s. 7.

⁸⁸ Philipp SARASIN, *Geschichtswissenschaft und Diskursanalyse*, Frankfurt am Main 2003, s. 112.